

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА
БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2015 року)

Суми
Сумський державний університет
2015

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО НАЯВНОСТІ ПРАВОЗДАТНОСТІ НАСЦИТУРУСІВ

Гончарова А. В.

к.ю.н., доц. кафедри АГПФЕБ, Сумський державний університет

Проблема правового положення зачатої, але ще не народженої дитини (насцитуруса) поставала перед юристами ще з давніх часів. У правовій доктрині продовжується дискусія щодо питання цивільної правоздатності насцитурусів. В сучасній цивілістиці не визначено єдиного та однозначного підходу щодо прав ненароджених дітей. Проблемне питання досліджувалося більше в розрізі права на життя, такими вченими як Я.Р. Веберсом, Т.В. Водоп'яном, З.В. Ромовською, Р.О. Стефанчуком, О.О. Пундою, К.Є. Демиденко та іншими цивілістами.

Поява людини, як суб'єкта цивільного права, і відповідно, його правоздатності в принципі з моменту народження не робить юридичне іррелевантним факт її ембріонального розвитку з моменту зачаття до народження. Тому не виключається необхідність встановлення правової охорони прав та інтересів зачатої дитини як майбутнього суб'єкта права [1, с. 133].

Відсутність норм, що регулюють права ненародженої дитини, не було перешкодою для захисту прав насцитуруса за допомогою норм спадкового та деліктного права. Так, Цивільний кодекс України став на позицію захисту прав ненародженої дитини. Згідно зі ст. 25 Цивільного кодексу України цивільна правоздатність - це здатність мати цивільні права і нести обов'язки. Цивільна правоздатність є невіддільною від самого існування людини, виникає в момент народження і припиняється зі смертю. В сучасній літературі панівне положення займає думка про те, що правоздатність є природною властивістю, здатністю кожної людини, на відміну від радянської доктрини, де підкреслювалося, що правоздатність, хоч і виникає з народженням, але є не природною, а суспільною, юридичною властивістю [1 ; 2]. Особа має вважатися правоздатною і тоді, коли вона після народження прожила усього кілька годин або навіть хвилин. Головне, щоб особа народилася живою, адже саме з народженням закон пов'язує виникнення правоздатності. Якщо на дану особу був складений заповіт, вважається, що спадщина на її користь вже відкрилася, але не була нею прийнята, а отже, право на її прийняття не анулюється і переходить до батьків дитини або інших спадкоємців. Зазначений висновок підтверджується і практикою оформлення актів цивільного стану. Згідно пункту 2.27 Правил реєстрації актів громадянського стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р., у тих випадках, коли смерть дитини настала незабаром після її народження (навіть якщо вона прожила хоч декілька хвилин), складаються два записи: про народження і смерть, але видається тільки свідоцтво про смерть. У цьому разі підставою для реєстрації народження є медичне свідоцтво про народження, а для реєстрації смерті - лікарське свідоцтво про перинатальну смерть. При цьому згідно пункту 2.28 якщо батькам необхідно одержати документ, що підтверджує народження дитини, відділ РАЦС видає довідку про народження з вказівкою про те, що дитина померла [3]. Абзац другий ч. 2 коментованої статті визначає, що у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. Існування цієї норми не означає, що існує виняток з правила про момент виникнення правоздатності. Згідно зі ст. 1222 ЦК особи, зачаті за життя спадкодавця, можуть бути спадкоємцями лише після народження живими.

Таким чином, правоздатність виникне лише з народженням особи і лише за умови її народження живою. Не випадково норма, що коментується, говорить не про "захист прав особи", а лише «про охорону її інтересів», тобто потенційних можливостей, які виникнуть у неї в майбутньому [4].

Законодавство визнає правоздатність в рівній мірі за всіма громадянами, без будь-яких винятків. Однак, варто зазначити, що вказане рівність розрізняється за обсягом прав у конкретної особи, оскільки наявність суб'єктивного права залежить від різних чинників: бажання суб'єкта його мати, віку, стану здоров'я та ін. З якого моменту можна говорити про наявність у особи правоздатності? Звернувшись до Конституції України, стає очевидним факт наявності у людини правоздатності з моменту народження. У свою чергу Цивільний кодекс України зазначає про виникнення правоздатності в момент народження. Однак, незважаючи на пряму вказівку в законі, в науці сформувалися декілька точок зору, одні вчені вважають, що правоздатністю володіють лише народжені люди, інші, що у не народженої особи є умовна правоздатність. Перша точка зору обґрунтовується наступним чином: зачата дитина є лише потенційним майбутнім суб'єктом права, суб'єктивні права можуть виникнути тільки в існуючого суб'єкта, захист прав не народженої особи не означає наявності правоздатності для виникнення правоздатності важливий факт народження дитини живим, інакше його інтереси не будуть враховані [5, с. 62]. Звідси випливає, що говорити про наявність правоздатності у ненародженої особи не представляється доцільним. Дана позиція підкріплена положеннями Методичних рекомендацій щодо оформлення спадкових прав, згідно яким правоздатність у ненародженої дитини виникає в момент його народження живим, до цього дитина є тільки потенційним спадкоємцем. Доцільно зазначити, що вчені наполягають на можливості мати цивільні права до народження. Зазначена точка зору обґрунтовується наявністю певних на законодавчому рівні норм, які захищають права насцитуруса, до яких, наприклад відносять ст. 1222 ЦК України. Потенційним суб'єктом спадкових прав законодавець визнає також особу, зачату за життя спадкодавця і народжену живою після відкриття спадщини, тобто принаймні на наступний день після настання смерті спадкодавця. Слід підкреслити певну невідповідність цієї норми з загально визнаним принципом про те, що здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільна правоздатність) виникає з моменту народження (ч 1 ст. 25 ЦК України). Крім того, варто зауважити, що дана норма не пов'язує виникнення спадкової правоздатності у дитини спадкодавця з моментом її зачаття, оскільки в разі народження дитини мертвою частка, яка належала б їй, перейде не до її власних спадкоємців, а до спадкоємців її померлого батька (матері). Це підтверджується і нормою абзацу другого ч. 2 ст. 25 ЦК України, згідно якої "у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини". Дитина набуває права спадкування і у випадку, якщо вона прожила після свого народження усього кілька годин, хвилин чи секунд. З метою охорони спадкових прав дитини спадкодавця, народженої живою після його смерті, закон не дозволяє нотаріусу видавати свідоцтво про право на спадщину, а спадкоємцям здійснювати розподіл спадкового майна до народження дитини (ч. 2 ст. 1298 ЦК України).

Оскільки Цивільний кодекс України називає зачате, але ще не народжене особу спадкоємцем, виходить що вона є суб'єктом спадкових правовідносин. Далі автор зазначеної позиції обґрунтовує здатність насцитуруса мати права: «Звідси випливає, що ще не народжений, але зачата за життя спадкодавця та зазначений у

заповіті як спадкоємець має право на частку у спадщині, а, точніше, має можливість придбати дане право, тобто у зачатого і ще не народженого спадкоємця вже є здатність мати права» [6, с. 82]. Крім того, вчені дотримуються другої точки зору, вважають, що насцитурус володіє умовною правоздатністю, яка передбачає наявність у нього лише деяких прав, але не обов'язків. Здатність бути суб'єктом права або «правосуб'єктність» юридична якість, що дозволяє громадянам бути носіями цивільних прав та обов'язків, брати участь у цивільних правовідносинах, охоплює такі поняття як правоздатність, дієздатність, деліктоздатність [7, с. 15].

Припинення правоздатності законодавець пов'язує зі смертю громадянина, але окремі елементи правоздатності продовжують існувати після смерті. Є думка, що закінчення строку, встановленого законом також можна розглядати як підставу припинення правоздатності. Впливає, що право спадкування гарантується кожному від народження, а значить можна дійти висновку: право насцитуруса визнаватися спадкоємцем не гарантується Конституцією України. Акцентуємо увагу на іншому висновку, право спадкування не розглядається законодавцем в числі основних прав і свобод людини та громадянина, оскільки право визнаватися спадкоємцем, належить ненародженій особі. Підсумовуємо, що насцитурус є незахищеним особою, тому цілком можна порушувати положення ЦК України в частині охорони прав та інтересів насцитуруса, так як вони не регулюються Конституцією України.

Проаналізувавши діюче законодавство і думки вчених щодо правоздатності ненародженої особи, можна дійти до висновку, що зачата дитина володіє правоздатністю тільки після народження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Водоп'ян Т.В. Проблема правового становища зачатої, але ще не народженої дитини в цивільному праві / Т. Водоп'ян // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2 (18). – С. 133–138.
2. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: дис. ... докт. юрид. Наук : 12.00.03 / Руслан Олексійович Стефанчук. – К., 2007. – 242 с.
3. Правила реєстрації актів громадянського стану в Україні [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. N 52/5. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>
4. Науково – практичний коментар до Цивільного кодексу України [Електронний ресурс] / Ю.В. Амірова, Е.М. Багач, Н.В. Безсмертна та інші. – Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА: ЗАКОН», – 2012. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>
5. Ярошенко К.Б. Наследственное право, Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации, отв. ред. К.Б. Ярошенко, - М. : Волтерс Клувер. – 2005. – 448 с.
6. Суюнбаев Р.Ш. Казусы законодательства: момент возникновения и прекращения правоспособности граждан / Р.Ш. Суюнбаев // Гуманитарные исследования. – 2008. – С. 81-85.
7. Гончаров А.А., Маслова А.В. Гражданское право (части Общая и Особенная) : курс лекций, отв. ред. проф. А.А. Гончаров. - М. : Волтерс Клувер. – 2010 – 492 с.